

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Центр українсько-європейського наукового співробітництва

Всеукраїнське науково-педагогічне
підвищення кваліфікації

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЮРИДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ
ТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СФЕРІ ПРАВА З УРАХУВАННЯМ
СУЧАСНИХ ІМПЕРАТИВІВ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**

11 вересня – 22 жовтня 2023 року

УДК 37.013:[378:34+001.8:34]"313"(062.552)

О-75

Організаційний комітет:

Андрій Смітюх – доктор юридичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародного співробітництва Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Олена Миколенко – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Тетяна Степанова – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Олександр Миколенко – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

О-75 Особливості організації освітнього процесу в закладах вищої освіти юридичного спрямування та наукової діяльності у сфері права з урахуванням сучасних імперативів цивілізації : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 11 вересня – 22 жовтня 2023 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. – 108 с.

ISBN 978-966-397-329-6

У збірнику представлено матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Особливості організації освітнього процесу в закладах вищої освіти юридичного спрямування та наукової діяльності у сфері права з урахуванням сучасних імперативів цивілізації» (11 вересня – 22 жовтня 2023 року).

УДК 37.013:[378:34+001.8:34]"313"(062.552)

© Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова, 2023

© Центр українсько-європейського
наукового співробітництва, 2023

ISBN 978-966-397-329-6

© Українсько-польське наукове
видавництво
«Liha-Pres», 2023

3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року № 475797-ВР (в редакції від 13 березня 2006 року). *Офіційний вісник України*. 1997. № 29. С. 11.

4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 245к/96-ВР із змінами, внесеними згідно Закону України № 1401-VIII від 2 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532.

5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022, затв. Законом № 2102-IX від 24 лютого 2022 року. *Офіційний вісник України*. 2022. № 6. Ст. 2497.

6. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 17. Ст. 728.

7. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 9 квітня 2015 року №317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ ПРАВА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ТА ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Білокін Р. М.

доктор юридичних наук,

доцент кафедри правознавства

Полтавський університет економіки і торгівлі

м. Полтава, Україна

У статті розглядаються проблеми підготовки спеціалістів в галузі права та специфічні особливості, які виникають при цьому в умовах системних реформаторських перетворень та їх вплив на правоохоронну та судову системи держави через призму кримінально-процесуальної відповідальності як однієї з видів юридичної відповідальності. На підставі ґрунтовного аналізу норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) розкрито передумови застосування заходів кримінально-процесуальної відповідальності, заходів процесуального примусу, та місце кримінально-процесуального

правопорушення в системі юридичної відповідальності, а також проблеми їх практичного застосування молодими спеціалістами в галузі права.

Важливим в дослідженні питання кримінально-процесуальної відповідальності залишається місце та роль кримінально-процесуального правопорушення, вчиненого різними учасниками кримінального провадження, які мають різний процесуальний статус та компетенцію, відповідно від здійснюваної ними процесуальної функції, та невиконання або неналежне виконання будь-яким з них процесуальних обов'язків або повноважень, що тягне за собою відповідні юридичні наслідки. При цьому визначальне місце займає наявність умінь та навичок фахівців в галузі права в практичному їх застосуванні та недопущенні порушень прав інших учасників процесу. Процесуальна відповідальність – це будь-яке погіршення становища особи в процесі, будь-який додатковий обов'язок, що має негативні наслідки не тільки штрафного, а й організаційного характеру. А можливість вчасно та ефективно застосувати передбачені законом повноваження – запорука дотримання конституційних засад та виконання завдання правосуддя.

Ефективність застосування заходів кримінальної процесуальної відповідальності як способу відновлення нормального розвитку кримінальних процесуальних правовідносин залежить від дотримання умов законності та обґрунтованості. Застосування заходів кримінальної процесуальної відповідальності обумовлене наявністю для цього підстав, якими є: норма права (юридична підстава), факт вчинення протиправного діяння (фактична підстава), наявність рішення про застосування заходів кримінальної процесуальної відповідальності (процесуальна підстава). Кримінальній процесуальній відповідальності, як і підставам її застосування, недостатньо приділялося уваги в працях учених-процесуалістів.

У той же час серед підстав кримінальної процесуальної відповідальності найбільше уваги приділялося дослідженню саме фактичної складової підстав, зокрема, кримінальному процесуальному правопорушенню.

Характеризуючи кримінальне процесуальне правопорушення, вчені-процесуалісти здебільшого дотримуються загально визнаної теоретичної конструкції правопорушення та стверджують, що кримінальне процесуальне правопорушення – це протиправне, винне, суспільно шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності, яке спричиняє юридично визначені негативні наслідки для правопорушника [1, с. 13]. Нормою Кримінального кодексу України, зокрема в ч.1 ст.11 КК України, поняття

кримінального правопорушення дещо звужено і трактується як суспільно-небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом КП. Як бачимо, ключова ознака КП – протиправність – виключена з норми права, впливаючи на розуміння правових наслідків, в тому числі тих, що мають місце під час реалізації процесуальних норм.

Втім таке загальне визначення кримінального процесуального правопорушення не дає відповіді на питання щодо його особливостей, не розкриває окремих важливих та дискусійних питань цього правового явища.

Окрім того, важливе значення набуває підготовка фахівців в галузі права, саме в частині розуміння та вірного застосування поняття протиправності як невід'ємної ознаки кримінального правопорушення.

Метою цієї статті є аналіз кримінального процесуального законодавства, думок учених-процесуалістів щодо характеристики кримінального процесуального правопорушення як фактичної підстави кримінальної процесуальної відповідальності; визначення особливостей суспільної шкідливості та протиправності кримінального процесуального правопорушення, дослідження питання співвідношення кримінальної процесуальної відповідальності як виду юридичної відповідальності та кримінально-процесуального правопорушення, як передумови настання чи застосування кримінальної процесуальної відповідальності, місце та роль кримінальної процесуальної відповідальності в умовах проведення реформ судової та правоохоронної систем.

Вітчизняні вчені, які розробляли поняття кримінального процесуального правопорушення, пропонують різні визначення цієї категорії. Заслуговує на увагу дефініція кримінального процесуального правопорушення, запропонована Л.Д. Удаловою та І.В. Бабій, які вважають, що кримінальне процесуальне правопорушення – це «винне протиправне діяння суб'єкта кримінального провадження, яке полягає у порушенні процесуальних обов'язків та спричиняє шкоду правозастосовному процесу і заборонено кримінально-процесуальними санкціями...» [1, с. 63]. У цьому визначенні акцентується увага на таких загальнотеоретичних ознаках правопорушення, як винність, протиправність, шкідливість та відповідальність. Ці ознаки потребують окремого аналізу з урахуванням особливостей, обумовлених специфікою кримінальних процесуальних правовідносин. Адже саме в таких категоріях, як ознаки та елементний склад, кримінальне процесуальне правопорушення знаходить свою конкретизацію як правове явище. Суспільна шкідливість (небезпечність) є обов'язковою ознакою будь-якого кримінального процесуального правопорушення.

На загальнотеоретичному рівні вчені стверджують, що суспільна шкідливість (небезпечність) правопорушень «виявляється у тому, що вони спроможні здійснити такі зміни в функціонуванні суспільних відносин, які не відповідають соціальному прогресу, нормальним умовам існування людини та суспільства» [2, с. 239]. Вчені-процесуалісти також вважають, що кримінальне процесуальне правопорушення має бути суспільно небезпечним або шкідливим, тобто спричинити очевидну фізичну, майнову або серйозну моральну шкоду, характер і ступінь якої слід встановлювати під час детального наукового опрацювання [3, с. 91].

Втім, потребує уточнення питання щодо термінологічного визначення цієї ознаки. Адже одні вчені вважають, що кримінальне процесуальне правопорушення – це суспільно небезпечне діяння, інші називають його суспільно шкідливим діянням, треті вказують, що кримінальне процесуальне правопорушення може бути як суспільно небезпечним, так і шкідливим діянням.

Відмінність суспільної безпеки та суспільної шкідливості полягає в характеристиці ступеня заподіяної шкоди. При цьому ступінь суспільної шкоди визначається кількістю суспільних зв'язків, що ними порушуються, та ступенем можливості їх відновлення [2, с. 239]. Критеріями визначення шкідливості є: значимість регульованих правом суспільних відносин; розмір заподіяної шкоди; спосіб, час і місце вчинення протиправного діяння; особа правопорушника та інші фактори і обставини [4, с. 232–233]. Аналіз порушень кримінального процесуального законодавства дозволяє стверджувати, що такі діяння можуть бути як суспільно небезпечними, так і суспільно шкідливими. Але не всі кримінальні процесуальні правопорушення спричиняють суспільно небезпечні наслідки. Ті діяння, які мають меншу ступінь суспільної безпеки (неприбуття за викликом, невиконання обов'язків поручителя), також спричиняють шкоду кримінальним процесуальним правовідносинам, адже унеможливають досягнення завдань кримінального провадження щодо швидкого та повного розслідування та судового розгляду.

А тому кримінальні процесуальні правопорушення, які характеризуються ознакою суспільної шкідливості, а не суспільної безпеки, є підставою настання кримінальної процесуальної чи адміністративної відповідальності.

Так, у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) передбачена відповідальність за окремі діяння, які вчиняються під час кримінального провадження – «Злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового розслідування чи прокурора» (ст. 185-4), «Розголошення відомостей

про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист» (ст. 185-11). У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) також визначаються заходи кримінальної процесуальної відповідальності. Зокрема, в ч. 1 ст. 139 КПК України передбачена відповідальність у виді грошового стягнення за неприбуття підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду; в ст. 72 КПК України вказано, що у разі неприбуття спеціаліста до суду на нього покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні тощо. Звертає на себе увагу той факт, що одні й ті ж діяння можуть бути підставою застосування як адміністративної, так і кримінальної процесуальної відповідальності. Відмінність між вказаними вище нормами полягає в тому, що в ст. ст.185-4 КУпАП передбачена відповідальність за злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. Злісність тлумачиться як неодноразовість, системність.

Суспільна шкідливість поведінки суб'єктів кримінального провадження має бути закріплена у кримінальному процесуальному законодавстві шляхом її заборони. Тому, якщо поведінка певного учасника кримінального провадження не відповідає вимогам кримінального процесуального законодавства, то вона є протиправною.

Протиправність (протизаконність) діяння є обов'язковою ознакою кримінального процесуального правопорушення. До форм вираження протиправності вчені, як правило, відносять: невиконання юридичного обов'язку, недотримання правових заборон, зловживання правом, створення перешкод для реалізації вимог правових норм [4, с. 233]. А тому протиправність, як ознаку кримінального процесуального правопорушення, слід характеризувати як невиконання чи неналежне виконання суб'єктами кримінального провадження своїх кримінальних процесуальних обов'язків.

Втім, протиправність кримінального процесуального правопорушення також має певні дискусійні питання, які потребують наукового дослідження та вирішення. Адже юридичні підстави кримінальної процесуальної відповідальності закріплюються чи то у конкретизованих нормах кримінального процесуального законодавства (статті 72, 139, 330 КПК України), чи то в узагальнених (статті 87, 409, 438 КПК України). Закріплення конкретизованих заборон в охоронних нормах КПК України дозволяє без особливих труднощів встановити протиправність певного діяння. Зокрема, ні в кого із правозастосувачів не виникає заперечень з приводу того, що відповідно до положень ст. 72 КПК України неприбуття спеціаліста до суду без поважних

причин або неповідомлення про причини неприбуття є протиправною діяльністю, яка зумовлює настання кримінальної процесуальної відповідальності у вигляді відшкодування витрат, пов'язаних із оголошенням перерви в судовому засіданні.

Втім, заборонити кожний випадок неналежної реалізації процесуальних прав чи повноважень практично неможливо. Адже форма реалізації процесуальних прав та повноважень досить часто обумовлена різними ситуативними обставинами. А тому протиправність поведінки учасників кримінального процесу закріплюється і в узагальнених нормах кримінального процесуального законодавства. При цьому відсутність чіткого конкретизованого вираження протиправності діяння, яке є підставою кримінальної процесуальної відповідальності, обумовлює певні труднощі правозастосування. Адже в такому разі встановлення протиправності потребує аналізу як узагальнених охоронних норм, якими така діяльність заборонена, так і регулятивних норм, які визначають можливий порядок реалізації певних прав та повноважень.

Тому визначаємо, що кримінально-процесуальна відповідальність настає виключно після вчинення кримінального процесуального правопорушення, що має на меті настання кримінально-процесуальних наслідків, прямо передбачених в нормах процесуального права.

Цю тезу потрібно вивчати під час підготовки фахівців в галузі права, особливо тих, хто пов'яже свою професію з процесуальною діяльністю в цілому і кримінально-процесуальною зокрема. Адже від наявних умінь та навичок залежатиме подальша реалізація і дотримання конституційних засад, які гарантують повагу особистості, дотримання прав і свобод. На моє переконання формування саме таких навичок має стати ключовим в закладах вищої юридичної освіти України та відповідає вимогам сьогодення в рамках інтеграції нашої держави в ЄС.

Література:

1. Удалова Л. Д. Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище: монографія / Л. Д. Удалова, І. В. Бабій. К. : КНТ, 2010. 192 с.

2. Колодій А. М. Теорія держави і права : навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчикова, С. Л. Лисенков та ін. ; за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. К. : Юрінком Інтер, 2003. 368 с.

3. Ольков С. Г. Уголовно-процессуальные правонарушения в российском судопроизводстве : дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 / С. Г. Ольков. Тюмень, 1994. 395 с.

4. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности : монография. М. : РАП, 2008. 324 с.

5. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб.: 4-те вид., перероб. і доповн. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло, О. В. Римарчук. К. : КНТ, 2016. 269 с.

6. Білокінь Р. М. Кримінально-процесуальна відповідальність: наукові та правові основи : дис. доктора юридичних наук : 12.00.09. Київ : 2018, 654 с.

7. Анотація Білокінь Р. М. Кримінальне процесуальне правопорушення як фактична підстава кримінальної процесуальної відповідальності.

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ (БАНКРУТСТВА) ЯК КОМПЛЕКСНОЇ ГАЛУЗІ ЗАКОНОДАВСТВА

Вечірко І. О.

кандидат юридичних наук,

*суддя Центрального апеляційного господарського суду у відставці
м. Дніпро, Україна*

Розвиток відносин власності та застосування правил майнової відповідальності суб'єктів цивільних правовідносин викликали необхідність створення адекватних правових механізмів, що дозволяють реагувати на ситуації повної або часткової неплатоспроможності фізичних та юридичних осіб. Проблеми правового регулювання відносин неплатоспроможності є актуальними для будь-якого суспільства із ринковою економікою.

Аналіз структури законодавства України про неплатоспроможність (банкрутство) свідчить, що воно включає в себе норми як приватного, так і публічного права. Це зумовлено складністю самих суспільних відносин, які є об'єктом правового регулювання.

Законодавство про банкрутство є комплексним за своїм змістом, оскільки являється системою нормативних актів різної галузевої приналежності у відношенні до одного і того ж об'єкта правового регулювання.